

modern approaches to the definition of the concept of „value orientation” are revealed. The problem of forming the values of the student youth of the East of Ukraine is one of the key ones, since the system of values of personality determines human behavior throughout the life course, and therefore directly determines the near-successful or unsuccessful future of the region. The axiological principles of socio-pedagogical support for the formation of the value orientations of the students of the front-line zone are described. The main dominants of the national-patriotic education of young people are presented. The implementation of the socio-pedagogical technology developed by us for the formation of value orientations of students of secondary schools of the near-front zone has shown: skills of tolerant behavior have been formed in schoolchildren; the formation of an active citizen who loves his homeland and actively participates in the modernization of society and the state; students are motivated to be active in the process of establishing their own independent life.

Key words: socio-pedagogical support, value orientations, personal design.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2018 р.

Прийнято до друку 01.03.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 314.04-053.6:316.485.26(477.52/.6)

С. В. Савченко, В. С. Курило

**МОЛОДЬ ЯК ЖЕРТВА НЕСПРИЯТЛИВИХ ЧИННИКІВ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ
НА СХОДІ УКРАЇНИ**

Особливості й темпи історичного розвитку України в другому десятилітті ХХІ століття настільки незвичайні, швидкоплинні й незрозумілі з точки зору їх перспективи, що це ставить у глухий кут представників багатьох суспільствознавчих наук. Історики, політологи, соціологи, економісти, аналітики в галузях політики, інформації, військової справи вивчають, теоретизують, прогнозують розвиток ситуації на сході України, але цілісної картини того, що відбувається, дотепер так і не було чітко представлено, і найближчим часом, мабуть, і не буде. Усе частіше зі сторінок наукових журналів, газет, у різних дискусіях на телешоу лунають заклики: «Донбас – це, перш за все, люди! Треба повертати людей, боротися не стільки за територію, скільки за розум, душі» тощо. Подібні заклики наскільки є справедливими, настільки ж і популістськими. При цьому, як генеральна мета вони можуть бути прийнятими, але, на наше переконання, їхня реалізація можлива лише в тому випадку, коли цим будуть займатися професіонали

– соціальні психологи, соціальні педагоги, віктимологи, тобто всі ті, чий науковий інтерес перебуває у площині відносин «людина – соціум», «людина – людина», «соціальне – індивідуальне», «соціалізація – індивідуалізація». У цьому випадку психолого-педагогічний компонент стає якщо не вирішальним, то одним із системотвірних поряд з військовим, політичним, інформаційним, економічним, соціальним. А коли мова йде про молодь, то його першочергова роль стає визначальною в усьому комплексі заходів і зусиль з реінтеграції Донбасу. Подібна робота сама по собі є складною й багатогранною, а в умовах розв'язаної проти України інформаційної війни досягти позитивного результату без контрпропагандистських зусиль неможливо. В іншому випадку успішний процес соціалізації української молоді в Донбасі буде надзвичайно ускладненим.

Метою статті стало теоретичне й емпіричне обґрунтування процесу перетворення молоді на жертву несприятливих чинників соціалізації в умовах гібридної війни на сході України.

Основоположними для розкриття мети статті стали праці, присвячені проблемі *соціалізації особистості*, зокрема її *несприятливим (віктимогенним) чинникам* як основи для перетворення особистості на жертву несприятливих умов соціалізації (О. Караман [2], А. Мудрик [4], С. Савченко [5] та ін.) та *гібридної війни на сході України* (Ф. Брицко [1], В. Горбулін [6], О. Карпець [3], В. Явір [7] та ін.) як підґрунтя для створення і розвитку несприятливих (віктимогенних) чинників соціалізації молоді.

Передусім зазначимо, що в науковій літературі гібридна війна тлумачиться як війна із поєднанням принципово різних типів і способів її ведення, основними з яких є військове та інформаційне протистояння [1; 6]. Отже, одним із складників гібридної війни на сході України є війна інформаційна.

Що ж уявляє собою інформаційна війна взагалі та проти України зокрема? Які її особливості? Не торкаючись історичних та політологічних аспектів цієї проблеми (бо це не є предметом соціально-педагогічного дослідження), можемо констатувати, що найбільш поширеним трактуванням у спеціальній літературі є таке: це цілеспрямовані дії, що вчиняються для досягнення інформаційної переваги над противником шляхом заподіяння шкоди його інформаційним системам і процесам. Проте тут слід звернути увагу на один істотний нюанс. Традиційно протягом багатьох століть термін «війна» використовувався для характеристики збройної боротьби між людьми, державами, союзами держав. Сьогодні доктрина сучасної війни зазнала величезних змін. Війна у звичному для нас форматі вже не вигідна, вона обходиться дорожче тих прибутків і переваг, на які розраховує переможець. Пряма збройна агресія стала збитковою. Так, не ведучи вже протягом чотирьох років прямих військових дій на Донбасі після його збройного захоплення у 2014 році, Росія витрачає мільярди

доларів на рік, не маючи можливості захопити велику територію. А захоплені бойовиками й російськими найманцями частини Луганської та Донецької областей ніяк не конвертуються в російську економіку. У такій ситуації акцент зроблено на інформаційну війну, яка є частиною гібридної війни проти України.

Інформаційна війна Росії проти України – це війна з використанням переважно інформаційної зброї, тобто інформаційних технологій, які базуються на брехні, напівправді; поширенні чуток, неправдивих версій, придуманих подій, обманних інтерпретацій того, що відбувається. Це тотальне нав'язування населенню, а головне – молоді, агресивної антиукраїнської інформації. У цій інформації чітко простежуються історичні, політичні, економічні, культурні, соціальні аспекти. Вони різняться за своїми масштабами, обсягами, рівнем брехні і цинізму, спрямованістю на різні верстви населення тощо. Проте об'єднує їх одна глобальна мета – формування у молоді негативного ставлення до України, її історії, традицій, невіра в перемогу, занепадницькі настрої, безвихідь, відсутність перспективи. Фактично наш ідеологічний противник ставить перед собою завдання управління життєвими цінностями, смислами і цільовими установками української молоді, підміняючи природні для нашого народу зразки на помилкові деструктивні ідеали [1; 3; 6; 7].

Отже, можемо стверджувати, що об'єктом, на який спрямовано основний удар інформаційної війни, є психіка людини, особливо молоді людини, недосвідченої, некомпетентної, що не має достатнього життєвого досвіду, щоб самостійно розібратися в хитросплетіннях сучасного життя. У якості мети вибрано зміну свідомості молодого покоління українських громадян; основними механізмами – труднощі в доступі до правдивої інформації і нав'язування ворожого інформаційного продукту, а очікуваний результат лежить у площині прийняття рішень. А оскільки прийняття будь-яких життєво важливих рішень залежить від аналізу об'єктивних даних, то при наявності недостовірної брехливої інформації ці рішення будуть прийматися неадекватно. Це ми в повній мірі спостерігаємо на прикладі молоді окупованого Донбасу, яка під впливом російської пропаганди та продажних місцевих ЗМІ активно вступає до лав ополченців, бере участь в антиукраїнських мітингах, сповідує чужі нам цінності, слідує за чужими ідеалами.

При цьому слід визнати, що російська пропагандистська машина (у всякому разі в Донбасі) особливою різноманітністю форм і методів роботи не відрізняється. На відміну від внутрішнього споживача – російських громадян – тут в основу покладені старі перевірені часом принципи геббельсівської пропаганди: інтелектуальне спрощення, обмеження фактичного матеріалу, фільтрація невігідної інформації, настирливе повторення основних тез й емоційне нагнітання. При цьому фундамент цього нехитрого пропагандистського набору становить брехня, і не просто, а брехня величезна, жахлива, і тоді в неї вірять.

Особливо небезпечна така пропаганда для підлітків і молоді нашої країни. Це обумовлено тим, що в цьому віці відбуваються значні зміни у фізіологічному й психічному розвитку людини. У свідомості підлітка тільки формується критичне рефлексивне мислення, рівень якого недостатній для об'єктивного самостійного аналізу величезного масиву інформації. При цьому підліток може цього й не усвідомлювати, оскільки фактично вже на рівних спілкується з дорослими, аргументовано веде бесіду, має свою точку зору, планує свою діяльність. З іншого боку, оскільки за емоційним досвідом та змістом свідомості підліток залишається ще дитиною, у нього спостерігаються висока нервова збудливість, підвищена чутливість до негативних подій, нестійкість реакцій, позиційна нестабільність. Ці чинники можуть посилюватися під впливом цілеспрямованого інформаційного впливу, що неминуче веде до постійного інформаційного перевантаження у молодих людей.

Особливе місце в потоці інформаційних впливів на молодь останнім часом займають соціальні мережі. Їхня специфіка полягає в тому, що до спільнот користувачів входять люди різновікового складу. Це, у свою чергу, визначає відому ієрархію відносин людей, які там «зависають». У підлітків, об'єднаних віртуальним зв'язком, може виникати ілюзія незалежності від дорослих, а тим часом багато хто з них не здогадується, що різні факти, їх оцінка, судження, думки і погляди, які представлені в соціальних мережах, ретельно відібрані й мають чітку спрямованість на певні категорії молоді [2; 5].

Саме тому психолого-педагогічний супровід різновікових соціальних груп має велике значення. Правда, треба визнати, що подібні технології на сьогоднішній день слабо розроблені та їх застосування досить обмежене. Поки ж рідкісні дослідження в цій області й наше спостереження показують, що в різновікових групах домінує наслідувальний стиль поведінки. Підлітки легко зчитують задані будь-ким культурні цінності, традиції, мовні норми. При цьому в них відсутнє або, у кращому випадку, слабо розвинене критичне мислення; вони не здатні до рефлексії, об'єктивного аналізу; легко потрапляють під вплив носіїв псевдо ідеалів.

Які ж прийоми інформаційної війни найбільш часто використовуються для впливу на молодь? Назвемо деякі з них. Замовчування і спотворення історичних фактів, нав'язування чужих ідей, цінностей, зниження значущості подій, знецінення досягнень, маніпулювання свідомістю, програмування поведінки, заміна позитивних образів реальних героїв вигаданими неіснуючими зразками, знецінення героїчних вчинків, штучне створення негативного образу лідера за рахунок знецінення його заслуг та багато інших.

Що ж можливо й необхідно цьому протиставити? В основу контрпропагандистської діяльності, метою якої є зниження та нівелювання негативних впливів ворожих засобів інформації на особистість, має бути покладено науковий підхід. Боротьба за уми та

світогляд юних українців повинна спиратися на найпередовіші ідеї вітчизняної соціальної педагогіки та психології. Будь-які спроби протистояти професійним зусиллям російських медіа терористів на рівні аматорської самодіяльності будуть приречені на провал. Контрпропаганда, як і контрінформаційний супровід особистості, вимагають не менш професійних підходів та фахівців. Відзначимо також, що в закладах вищої освіти України необхідно почати підготовку кадрів не тільки для засобів масової інформації, а й для ефективного протистояння масової дезінформації.

Уже сьогодні можна констатувати, що зусилля російських медіа терористів дають свої негативні плоди. Результати емпіричних досліджень серед студентської молоді, яка проживає в зоні проведення антитерористичної операції (АТО), показують наступне.

1. Більшість студентів відзначають, що хоча і не поділяють основні тези російської пропаганди щодо проблем України, війни на Донбасі, прогнозів розвитку ситуації на Сході, проте постійно стикаються з подібними пропагандистськими матеріалами на телебаченні або в соціальних мережах.

2. 70% опитаних студентів вважають своє перебування в соціальних мережах нейтральним від політики й інформаційної війни і не віддають собі звіту в тому, що фактично є об'єктами інформаційної війни. Звідси можна зробити висновок про небезпечну розслабленість студентства «сірої зони», її довірливість, готовність некритично сприймати будь-яку інформацію.

3. На жаль, більшість студентів відзначають, що ні зустрічали або вкрай рідко стикалися з переконливою й грамотною контрпропагандистською інформацією, а матеріалів про інформаційну війну, яку веде Росія проти України, взагалі не зустрічали.

4. Досить суперечливою є позиція багатьох студентів (понад 40%), що стосується їх ставлення до України. Практично всі вважають її своєю Батьківщиною, однак факт агресії проти неї з боку Росії не завжди отримує однозначну оцінку. Частина молоді, що не була безпосереднім свідком військового вторгнення російських військ та постійних брудних інформаційних атак, схиляється до думки (без сумніву, під впливом російської пропаганди), що причини агресії обумовлені виключно зовнішньою і внутрішньою політикою самої України.

5. Не додає оптимізму й той факт, що третина студентської молоді досить індиферентно ставиться до політичного життя країни, її історії, традицій, особливостей розвитку Донбасу. Загалом багато хто вважає, що неважливо, як ситуація буде розвиватися надалі, і хто вийде в підсумку переможцем – аби все це швидше закінчилося.

Резюмуючи результати діагностичного опитування, можна стверджувати, що опитана категорія студентів показала слабку захищеність від загрози інформаційної війни, не усвідомлює її небезпеки, не готова до протидії. Фактично ця група є об'єктом впливу для

російської пропаганди, а суб'єктом вона може стати тільки тоді, коли їй буде надана професійна соціально-педагогічна й психологічна допомога.

Таким чином, однією з категорій населення, що стала об'єктом і жертвою гібридної війни на Донбасі, є молодь, на яку було спрямовано основний удар інформаційної війни. Вибір у якості об'єкту інформаційного впливу цієї категорії населення обумовлено тим, що в молодому віці відбуваються значні зміни у фізіологічному й психічному розвитку людини, що супроводжуються високою нервовою збудливістю, підвищеною чутливістю до негативних подій, нестійкістю реакцій, позиційною нестабільністю, нерозвиненістю критичного рефлексивного мислення й неможливістю об'єктивного самостійного аналізу величезного масиву інформації. Метою інформаційної війни було обрано зміну свідомості молодого покоління українських громадян; основними принципами – інтелектуальне спрощення, обмеження фактичного матеріалу, фільтрація невігідної інформації, настирливе повторення основних тез, емоційне нагнітання; провідними механізмами – обмеження доступу до правдивої інформації та нав'язування ворожого інформаційного продукту; очікуваним результатом – зміну ціннісних орієнтацій, смислової сфери особистості, поведінки.

Результати емпіричних досліджень серед студентської молоді в зоні проведення антитерористичної операції показали слабку захищеність молоді від загрози інформаційної війни, неусвідомленість нею небезпеки, неготовність до протидії.

Отже, подальше наше дослідження буде зосереджене на науковому обґрунтуванні та розробці технології соціально-педагогічного супроводу процесу соціалізації дітей і молоді сходу України як інструменту протидії інформаційній агресії з боку РФ та успішного соціального розвитку особистості в умовах гібридної війни на Донбасі.

Список використаної літератури

- 1. Брицко Ф.** Російська гібридна війна проти України і світу [Електронний ресурс] / Ф. Брицко. – Режим доступу : <http://rionews.com.ua/newspaper/all/20170108/n14247172317>
- 2. Караман О. Л.** Чинники абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України / О. Л. Караман // Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – 2017. – № 7 (312) червень 2017. – Ч. I. – С. 52 – 67.
- 3. Карпець О.** Сепаратизм в Україні та його соціальні причини [Електронний ресурс] / О. Карпець. – Режим доступу : <http://eizvestia.com/uk/politika-ukr/full/706-separatizm-v-ukraini-ta-jogo-socialni-prichinihttps://dt.ua/internal/ukrayina-glibina-nerivnosti-.html>
- 4. Мудрик А. В.** Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с.
- 5. Савченко С. В.** Розвиток теорії соціалізації особистості в умовах гібридної війни / С. В. Савченко, О. Л. Караман // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка (Педагогічні науки). – 2017. – № 1 (306). – С. 57–

65. **6. Світова** гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. — К. : НІСД, 2017. — 496 с.
7. **Явір В.** Федералізм як технологія сепаратизму в Україні / В. Явір. — Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/4826/>].

Савченко С. В., Курило В. С. Молодь як жертва несприятливих чинників соціалізації в умовах гібридної війни на сході України

У статті наведено теоретичне й емпіричне обґрунтування процесу перетворення молоді на жертву несприятливих чинників соціалізації в умовах гібридної, зокрема інформаційної, війни на сході України. Теоретично доведено, що вибір молоді в якості об'єкту інформаційного впливу обумовлено бурхливими змінами у фізіологічному й психічному розвитку, підвищеною чутливістю до негативних подій, нерозвиненістю критичного рефлексивного мислення. Визначено, що метою інформаційної війни є зміна свідомості, ціннісних орієнтацій, поведінки молоді.

Експериментально підтверджено слабку захищеність молоді від інформаційної війни в зоні проведення антитерористичної операції та неготовність до протидії. Зроблено висновок про необхідність наукового обґрунтування та реалізації технології соціально-педагогічного супроводу процесу соціалізації дітей і молоді сходу України як інструменту протидії інформаційній агресії з боку Російської Федерації.

Ключові слова: соціалізація, негативні чинники соціалізації, молодь, гібридна війна, інформаційна війна, соціально-педагогічний супровід процесу соціалізації.

Савченко С. В., Курило В. С. Молодежь как жертва неблагоприятных факторов социализации в условиях гибридной войны на востоке Украины

В статье изложено теоретическое и эмпирическое обоснование процесса преобразования молодежи в жертву неблагоприятных факторов социализации в условиях гибридной, в частности информационной, войны на востоке Украины. Теоретически доказано, что выбор молодежи в качестве объекта информационного воздействия обусловлено бурными изменениями в физиологическом и психическом развитии, повышенной чувствительностью к негативным событиям, неразвитостью критического рефлексивного мышления. Определено, что целью информационной войны является изменение сознания, ценностных ориентаций, поведения молодежи.

Экспериментально подтверждена слабая защищенность молодежи от информационной войны в зоне проведения антитеррористической операции и неготовность к противодействию. Сделан вывод о необходимости научного обоснования и реализации технологии социально-педагогического сопровождения процесса социализации детей

и молодежи востока Украины как инструмента противодействия информационной агрессии со стороны Российской Федерации.

Ключевые слова: социализация, негативные факторы социализации, молодежь, гибридная война, информационная война, социально-педагогическое сопровождение процесса социализации.

Savchenko S., Kurylo V. Young People as Victims of Unfavorable Factors of Socialization in a Hybrid Warfare in the East of Ukraine

The article presents the theoretical and empirical substantiation of the process of transformation of young people as victims of unfavorable factors of socialization in a hybrid warfare, in particular informational, warfare in the east of Ukraine. Theoretically proved that the choice of young people as an object of information influence is caused by rapid changes in physiological and mental development, increased sensitivity to negative events, undeveloped critical reflexive thinking. It is determined that the purpose of information warfare is change of consciousness, value orientations, behavior of young people.

The weak security of young people from the information warfare in the area of the anti-terrorist operation and the lack of preparedness for counteraction has been experimentally confirmed. The conclusion is made on the necessity of scientific substantiation and implementation of the technology of social and pedagogical support for the process of socialization of children and young people of the east of Ukraine as a tool for counteracting information aggression by the Russian Federation.

Key words: socialization, negative factors of socialization, young people, hybrid warfare, information warfare, social and pedagogical support of the process of socialization.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2018 р.

Прийнято до друку 01.03.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.